

IV. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.1229454

Тодоров В.І., Хомутов В.А.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИДУНАВ'І

Розглянуто забезпеченість рекреаційно-туристичними ресурсами південно-західної частини Одеської області – Українського Придунав'я. Мета роботи полягає в обґрунтуванні основних напрямів розвитку туризму у названому регіоні. Останній вирізняється унікальним рекреаційним потенціалом, біологічними ресурсами моря, лиманів, великих річок, високоцінними біосферними ресурсами, представленими унікальними і своєрідними природними комплексами, екосистемами та біоценозами що створюють передумови для розвитку екологічного, лікувально-оздоровчого, сільського зеленого туризму тощо. Не менше значення для розвитку туризму мають суспільно-географічні ресурси, найбільше значення серед яких особливості етнонаціонального складу населення, історико-культурні та науково-технічні ресурси тощо. Різноманітні культурні надбання строкатого етнонаціонального складу населення забезпечують конкурентну перевагу Українського Придунав'я не тільки на загальнонаціональному ринку, але і на ринку Західного та Північно-Західного Причорномор'я.

Ключові слова: туризм, рекреаційно-туристичні ресурси, лікувально-оздоровче господарство, екологічний туризм, етнографічний туризм.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку господарських комплексів багатьох країн світу визначається випереджаючим розвитком сфери туризму і відпочинку. Стан територіальної організації життєдіяльності населення України та необхідність її структурного реформування актуалізують питання підвищення ролі туристично-рекреаційної сфери господарства як чинника стабілізації соціально-економічної ситуації.

Одним з регіонів України рекреаційні ресурси якого використовуються далеко не на повну потужність є південно-західна частина Одеської області – Українське Придунав'я. Перспектива оптимізації територіальної організації рекреаційної діяльності пов'язана зі специфікою життєдіяльності населення. Суспільно-географічні особливості розвитку обласного регіону в цілому та межиріччя Дунаю та Дністра як його невід'ємної складової достатньо добре вивчені [1-3]. Однак не приділяється достатньої уваги впливу цих чинників на стан туристично-рекреаційного господарства регіону, що досліджується.

© Тодоров В.І., Хомутов В.А., 2018.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Article Info: Received: April 1, 2018;

Final revision: April 25, 2018; Accepted: April 30, 2018.

Стратегічним напрямком подальшого розвитку туризму в регіоні повинно стати створення конкурентоспроможного на зарубіжному ринку регіонального туристичного продукту за рахунок ефективного використання природного та культурно-історичного потенціалу, модернізації та реконструкції існуючої матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та реалізації соціально-економічних інтересів галузі при збереженні екологічної рівноваги. Одне з провідних місць в структурі туристично-рекреаційної галузі обласного регіону передбачається надати лікувально-оздоровчому туризму.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні основних напрямів розвитку туризму в Українському Придунав'ї. Відповідно до цієї мети поставлені наступні *завдання* – виявити специфіку ресурсного забезпечення розвитку туристично-рекреаційного господарства та проаналізувати основні напрями розвитку туризму в Українському Придунав'ї.

Матеріали і методи дослідження. В основу даної статті покладено матеріали польових досліджень регіону та теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку туристично-рекреаційного господарства Українського Придунав'я.

Ключова роль в досягненні поставленого завдання відводиться системному методу. Також застосовані деякі інші загальнонаукові методи суспільно-географічних досліджень – аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, формалізація тощо.

Виклад основного матеріалу. Регіони України доволі неоднорідно забезпечені різними природними ресурсами [1]. Зокрема Одещина відносно бідна на мінеральні природні ресурси. Разом з цим обласний регіон в цілому, та його південно-західна частина зокрема, виділяється своїм рекреаційним потенціалом (клімат, море, лікувальні грязі, мінеральні джерела, ропа лиманів і моря), біологічними ресурсами моря, лиманів, великих річок, високоцінними біосферними ресурсами, представленими унікальними і своєрідними природними комплексами (плавні, коси, пересипи), екосистемами та біоценозами [3, с. 23].

Дунай-Дністровське межиріччя виділяється подекуди унікальним природно-ресурсним потенціалом. Назване межиріччя має величезні водні ресурси, які є винятковими для степової зони. Вони представлені двома крупними річками (Дунай, Дністер), Придунайськими озерами, підземними водами різної якості. Окремо слід виділити приморські лимани-озера. Найбільшими серед них є Дністровський, Будацький, Бурнас, Алібей, Шагани, Сасик. Більшість лиманів виділяється своєрідним мінеральним складом лікувальних грязей. Зокрема, найчистішими та найбагатшими в Україні запасами сульфідних грязей характеризується родовище лиману Алібей, в межах якого концентруються понад 14% їх

загальнодержавних запасів [2, с. 159]. Для задоволення рекреаційних потреб населення обмежена можливість використання тільки ресурсів Сасицького лиману, що зумовлено негативним результатом його опріснення дунайською водою, яке було проведене в 1978 році. Не дивлячись на все це, Дунай-Дністровське межиріччя відноситься до територій з вкрай обмеженими запасами доброякісної питної води (рис. 1).

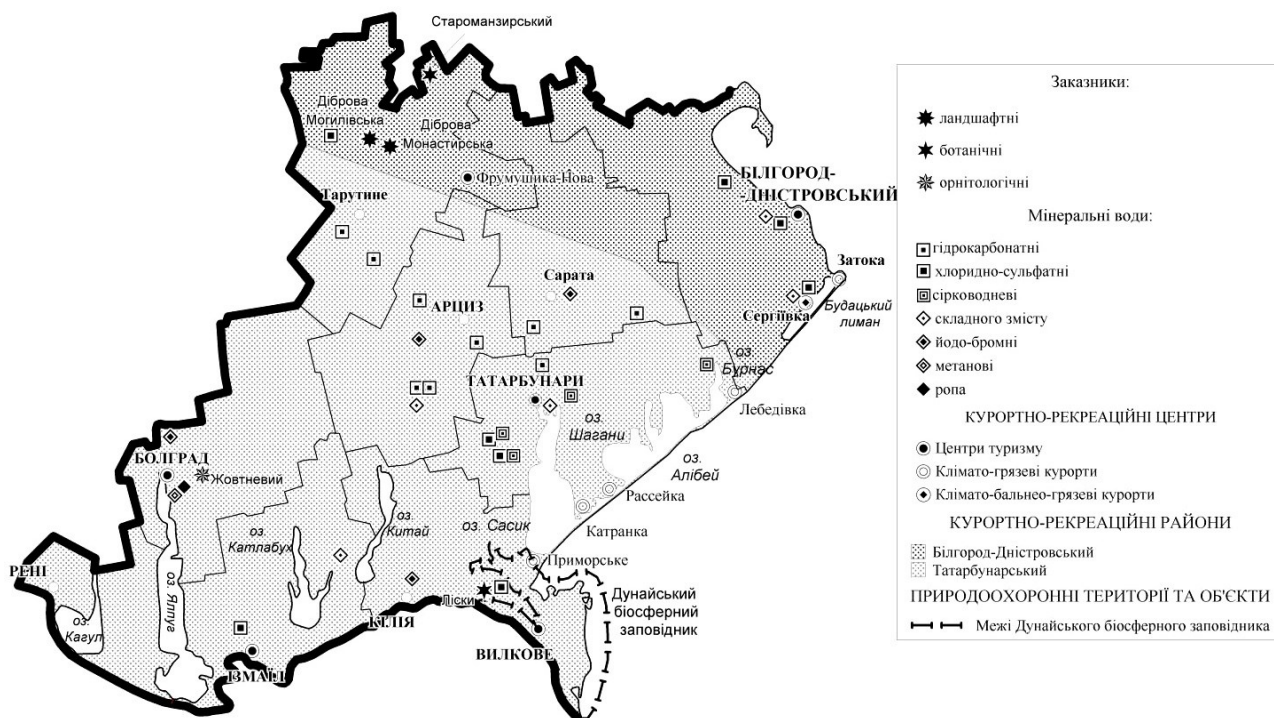

Рис. 1. Природні рекреаційні ресурси Дунай-Дністровського межиріччя

В регіоні переважають природні піщані пляжі. До найбільш перспективних території розвитку пляжно-курортного відпочинку відносяться Жебріянська та Будацька коси.

Родючі землі у поєднанні з теплим кліматом визначають потужний агрови-робничий потенціал території. Але головне його природне багатство – біосферні ресурси представлені унікальними природними комплексами, екосистемами та біоценозами дельти Дунаю і Придунайських озер.

Найбільш цінним об'єктом є Дунайський біосферний заповідник (ДБЗ), площа якого 47 000 га. Флора ДБЗ нараховує 1 549 видів. Найбільшу кількість у ній складають вищі судинні рослини – 956 видів, що становить близько 19,0% флори України. До Червоної книги України (1996) занесені 19 видів. Рослинність заповідника, будучи цілісною структурою, містить у собі співтовариства генетично різних типів – від напівпустельного до водного.

Наявність у Дунай-Дністровському межиріччі, поряд із сприятливими кліматичними умовами, ще й таких лікувально-рекреаційних ресурсів, як море, мінеральні води та лікувальні грязі, сприяли формуванню та розвитку в цьому

регіоні великих курортів, розташованих переважно на узбережжі моря і лиманів. Лікувальний профіль курортів регіону – клімато-бальнеогрязьовий та лікування морем (таласотерапія).

Гідромінеральні курортні ресурси регіону представлені значними запасами унікальних за цілющим властивостям лікувальних грязей, великою кількістю мінеральних джерел з широкою гамою хімічного складу: хлоридних натрієвих, йодо-бромних, сірководневих, термальних та інших бальнеологічно цінних видів; а також важливою в курортології ропою лиманів. Морське узбережжя Одеської області є самостійним природним курортно-рекреаційним чинником [4].

В межах межиріччя поширені різноманітні типи мінеральних вод, можливості використання яких в бальнеології дуже великі. До недавнього часу здійснювався заводський розлив лише одного виду води – «Ізмаїльська». На даний час становище з використанням мінеральних вод Одеської області вирівнюється. Широко представлені на ринку хлоридно-сульфатні і сульфатно-хлоридні води, розробляються й інші види мінеральних води.

Сірководневі води виявлені у декількох точках Татарбунарського району. Води подібного типу використовуються для зовнішнього застосування при захворюваннях органів руху, периферичної нервової системи, захворюваннях обміну речовин та шкірних захворюваннях.

Гідрокарбонатні натрієві води виявлені в Татарбунарському і Саратському районах. Вони використовуються при різноманітних шлунково-кишкових захворюваннях.

Чорне море є найважливішим лікувальним чинником Одеського курортного регіону. Вода Чорного моря характеризується значною мінералізацією. До її складу входять кухонна сіль, хлористий і сірчановодневий магній, вуглекислий кальцій, солі йоду, бром, заліза та інші мікроелементи. В зоні прибою утворюється велика кількість негативно заряджених гідроіонів, що мають активний фізіологічний вплив на організм людини. Крім того, повітря на березі моря збагачене киснем, солями бром, хлору, йоду, що робить його особливо корисним.

Фізико-географічні умови Причорномор'я сприяли утворенню мулових сульфідних грязей. Вони містять у собі велику кількість мікроорганізмів, які обумовлюють ряд важливих фізико-хімічних властивостей. Унікальні лікувальні грязі займають провідне місце серед численних природних багатств регіону, що активно використовуються в курортному господарстві Дунай-Дністровського межиріччя.

У Дунай-Дністровському межиріччі склалася парадоксальна ситуація. Не дивлячись на наявність унікальних рекреаційних ресурсів тут дуже мало санаторних закладів. У селищі Затока функціонують два санаторії («Золоті піски» та «Затока»), що спеціалізуються на лікуванні системи кровообігу, нервової сис-

теми та органів дихання. В селищі Сергіївка їх сім («Патрія», «Золота Нива», «Горизонт», «Вікторія», «Сергія Лазо»; дитячі – Сперанца, Сергіївка). Тут лікують серцево-судинну систему, опорно-рухової апарат, жіночі хвороби тощо.

В селі Стара Некрасівка зберігся монумент, встановлений ще у середині ХІХ століття на місті південного геодезичного пункту «Дуги Струве». Російсько-Скандинавська дуга меридіана створювалася з метою визначення реальних розмірів та фігури Землі та складалася з 34 геодезичних пунктів. Вимірювання цієї дуги (1/14 кола Землі) від Норвезького до Чорного морів проходило у 1816-1855 рр. під керівництвом Василя Яковича Струве. Міжнародний комітет з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини на своїй 29-й сесії (2005 р.) включив «Дугу Струве» до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Відзначимо, що це єдина з пам'яток історико-культурної спадщини світового значення, походження якої має науково-технічний характер [2, с. 60].

Розвиток етнічного туризму в межиріччі Дунаю та Дністра не тільки принесе значний економічний ефект, але і стимулюватиме відродження окремих елементів матеріальної і духовної культури місцевого населення. Мова іде зокрема про традиційні ремесла, відродження яких, як об'єктів показу для туристів є позитивним моментом. Автентичність інших видів ресурсів значно зменшена під дією різних негативних соціально-економічних та суспільно-політичних чинників. Наведемо наступний приклад. Вхідження Дунай-Дністровського межиріччя до складу СРСР та проведення колективізації призвели до фактичної втрати болгарами, що мешкають тут, таких елементів матеріальної культури як шкіряне виробництво, традиційна система ведення сільськогосподарського виробництва, яка за своєю суттю була зрівняльно-перерозподільною та базувалася на обробі власної землі кожною родиною. Зміна суспільних відносин на селі мала негативний вплив також і на демографічні процеси в етнонаціональній групі болгар. Колективне господарювання на землі не потребувало такої кількості робочих рук, як при індивідуальному (родинному) господарюванні [5].

Ресурси розвитку етнічного туризму, що зазнали трансформації, набули нових властивостей, які з погляду сучасників швидше підвищують їх якість, але з погляду історично-набутого багатства поколіннями досвіду – спостерігається втрата традиційної матеріальної та духовної культури. Хоча елементи культури виступають невід'ємною складовою етнічної самоідентифікації людини.

Взаємопов'язаність елементів матеріальної та духовної культури населення утруднює задачу класифікації ресурсів розвитку етнічного туризму. Не викликає зокрема сумнівів зв'язок між релігійною приналежністю та народними гуляннями. Поки що єдиним вирішенням цієї складної методологічної проблеми є перерахування найбільш вагомих характеристик етнічних спільнот. Також необхідно відзначити, що інтенсивний процес глобалізації призводить до втра-

ти деякими елементами матеріальної і духовної культури чіткої етнічної приналежності та сприяє перетворенню їх на загальнокультурне надбання. Наприклад, яра пшениця-арнаутка була завезена в Північне Причорномор'я представниками особливої етнографічної групи албанців – арнаутами. Вже потім вона стала невід'ємною складовою матеріальної культури інших груп задунайських колоністів.

Перспективи розвитку етнічного туризму пов'язані з подальшим розширенням переліку елементів туристичної інфраструктури, які б дали можливість людям ознайомитися з особливостями матеріальної та духовної культури основних етнічних спільнот Українського Придунав'я (українців, болгар, росіян, молдаван, гагаузів тощо). Найбільшу цікавість може викликати створення етно-туристичних об'єктів у селі Жовтневе Болградського району. Це обумовлено унікальним для України складом його населення. Тут абсолютна більшість населення албанці, разом з якими мешкають болгары та гагаузи.

Крім албанців, у Дунай-Дністровському межиріччі концентруються ареали компактного розселення спільнот етнічними батьківщинами яких є сусідні держави. Ця особливість має стати каталізатором процесу розвитку етнічного туризму та перетворення його в дохідну сферу економічної діяльності.

В Українському Придунав'я етнічний туризм ще не сформувався як самостійний вид рекреаційної діяльності. На відміну від інших регіонів України, де етнічний туризм переважно є складовою пізнавального туризму, тут він тісно пов'язаний з сільським зеленим туризмом.

Етнонаціональні групи регіону значно краще зберегли елементи духовної культури. Запорукою їх відродження є функціонування достатньої кількості самодіяльних музикальних та хореографічних колективів, які мають статус народних. Втрати в системі матеріальної культури значною мірою зумовлені частотою трансформацією умов суспільного життя в регіоні.

Центром розвитку етнічного туризму в регіоні має стати місто Болград. В цьому адміністративному центрі задунайських колоністів середини ХІХ століття збереглася достатня кількість пам'яток історії і культури болгар, гагаузів та албанців. Зараз ефективно працює тільки комплекс сільського зеленого туризму в селі Нова Фрумушика. Тут етнічний туризм розглядається як ключовий елемент розвитку комплексу.

Українське Придунав'я доволі добре забезпечене ресурсами розвитку релігійного туризму, хоча і поступається за цим показником більшості регіонів Західної України. Основними сакральними об'єктами, які можуть зацікавити туристів є два жіночі монастирі, два чоловічі, колишня Тамурська обитель в селі Введенка та Свято-Миколаївська церква с. Кулевча і головний храм болгар України Свято-Преображенський собор в місті Болград.

Як відомо, основним дивом християнського світу є сходження Благодатного Вогню в храмі Гробу Господнього в Єрусалимі. Нічого схожого не спостерігається в жодній іншій точці світу. Село Кулевча може похвалитися дивом, аналог якого спостерігається тільки в храмовому комплексі на горі Афон (Греція). Тут починаючи з 2003 року на кожен Святу Трійцю розцвітають лілії, які без ґрунту та води заздалегідь були поставлені навколо ікони Казанської Божої Матері. Крім цього в Кулевчі є ікона, яка відобразилася на склі та не зникає (в Україні таке диво можна спостерігати ще тільки в Введенському монастирі у місті Київ), ікони та розп'яття, що кровоточать та мироточать.

Село Введенка Саратовського району є ще одним духовним центром Українського Придунав'я. Тут в 1847 році була заснована Тамурська обитель. На її території знаходилися три церкви, дві лікарні і аптека, житло для дітей-сиріт, для людей похилого віку та інвалідів, трапезна. Пізніше обитель була зруйнована, з трьох діючих храмів залишився тільки один – але і той потребує реконструкції. Дотепер в храмі збереглася і головна історична реліквія – дерев'яний хрест з двоглавим орлом – подарунок царя Олександра III.

Наведений перелік ресурсів етнічного туризму Українського Придунав'я є далеко не повним, однак і він дозволяє зробити висновки про те, що Українське Придунав'я має значний потенціал для розвитку етнічного туризму. Населення регіону зберегло основні елементи традиційної матеріальної та духовної культури своїх спільнот. Потенційних туристів можуть зацікавити релігійні об'єкти, пам'ятки історії і культури, місця пов'язані з життєдіяльністю видатних людей тощо. Вони можуть ознайомитися з процесом освоєння етнонаціональними спільнотами території свого розселення.

Ще одним туристичним брендом межиріччя Дунаю та Дністра має стати дунайський оселедець. Щороку 1 квітня в місті Кілія проходить свято «Дунайський оселедець». Під час народного гуляння відбувається театралізоване народне дійство, з концертною та конкурсною програмою, частування блюд з дунайського оселедця та традиційна юшка з дунайської риби, святкова торгівля.

У найстарішому місті України – Білгород-Дністровському, щороку проводиться змагальна серія «Сталева Ліга». Це міжнародний чемпіонат серед збірних команд міст і країн, де історичне фехтування отримало розвиток, як повноконтактний вид спорту – України, Росії, Молдови, Білорусі тощо. В рамках чемпіонату проводяться командні змагання в категоріях «меч-меч», «щит-меч», а також групові бої «стінка-на-стінку». У перервах між лицарськими боями, для глядачів «Сталевої Ліги» виступають атлети східних і європейських єдиноборств, музичні та танцювальні колективи.

Висновки. Виходячи з наведеного огляду, можемо стверджувати, що Українське Придунав'я добре забезпечене рекреаційними ресурсами різних ви-

дів. Комфортний клімат, концентрація унікальних за своїм складом лікувальних грязей, переважаючі природних піщаних пляжів сприяють розвитку курортно-лікувального відпочинку. Складна історія регіону, пам'ятки культури різних епох, поліетнічний склад населення, збереження основними спільнотами традиційної матеріальної і духовної культури, значний перелік видатних людей, життя і діяльність яких пов'язана з регіоном, створюють передумови для активного розвитку в Дунай-Дністровському межиріччі туристично-рекреаційної діяльності. Однак розвиток багатьох напрямів індустрії туризму лімітується фактично повною відсутністю необхідної інфраструктури.

Література

1. Одеський регіон: природа, населення, господарство / Під ред. О.Г. Топчієва. Одеса: Астропринт, 2003. 182 с.
2. Геодезична дуга Струве – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО // *Український географічний журнал*. 2006. № 3. С. 60–61.
3. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 343 с.
4. Тодоров В.І. Лікувально-оздоровче господарство Дунай-Дністровського межиріччя // *Вісник Львівського національного університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43, Ч. 1. С. 274–280.
5. Todorov V., Madzar M. Prospects for the development of ethnic tourism in the Danube region // *Journal of Danubian Studies and Research*. 2013. Vol 3, No 2. P. 169–176.

Summary

Todorov V.I., Chomutov V.A. The Main Directions of the Development of Tourism in the Ukrainian Danube.

One of the regions of Ukraine, whose recreational resources are used far from full capacity, is the south-western part of the Odessa region – Ukrainian Danube. The prospect of optimizing the territorial organization of recreational activities is related to the specifics of the vital activity of the population. Socio-geographical peculiarities of the development of the regional region as a whole and the inter-rivers of the Danube and the Dniester as an integral part of it are sufficiently well studied. However, not enough attention is paid to the influence of these factors on the state of the tourist and recreational economy of the investigated region.

The basis of this article is the materials of field research in the region and theoretical, methodological and practical aspects of the development of tourist and recreational economy of the Ukrainian Danube.

A key role in achieving the task is given to the systemic method. Some other general scientific methods of socio-geographical research are also applied-analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction, formalization, etc.

Based on the above review, we can state that the Ukrainian Danube is well equipped with various types of recreational resources. Comfortable climate, the concentration of unique in its composition of therapeutic mud, the predominance of natural sandy beaches contribute to the development of spa and therapeutic recreation. The complex history of the region, sights of different epochs, the polyethnic composition of the population, the preservation of the main communities of traditional material and spiritual culture, a significant list of outstanding people whose livelihoods relate to the region, create the prerequisites for the development of tourist and recreational activities in the Danube-Dniester interfluvium. However, the development of many areas of the tourism industry is limited by the actual lack of necessary infrastructure.

Keywords: *tourism, recreational and tourist resources, health-improvement economy, ecological tourism, ethnographic tourism.*